

Hoofdstuk 3. Senegal 1973-1974

Het UNESCO kantoor lag zowat schuin tegenover het presidentiële paleis van Léopold Senghor, en het werk werd dan ook dagelijks onderbroken door de gillende sirenes waarmee de autocolonne van de president vanuit het paleis vertok om zich door de stad te bewegen. Ons kleine team uit Sudan werd hier samengevoegd met curriculum ontwikkelaars, onderwijs strategie planners, onderwijs politici, allemaal ondersteund met internationaal en lokaal personeel. Dakar, de hoofdstad van Senegal was als eerste landingsplaats voor vliegtuigen naar het zuiden de ideale stop-over en coördinatie punt voor internationale organisaties die in west Afrika werkten. Wel was er forse concurrentie met Ivoorkust waar reeds andere internationale organisaties gevestigd waren. Binnen de scholenbouw advies afdeling werd ik aan de Frans sprekende landen toegevoegd en mijn Nederlandse collega aan de Engels sprekende landen. Op (gestimuleerde) aanvraag uit die landen verrichtten we dan studies van scholen complexen en produceerden dan een gedetailleerd rapport over hoe het volgens ons beter georganiseerd kon.

Het maken van de rapporten was een hele operatie, waarbij het maken van de tekeningen, schema's en schetsen nog het eenvoudigste was. Met de hand werden de teksten eerst uitgeschreven, dan door een secretaresse met dubbele spatie uitgetypt en vervolgens werd er met bijschrijven, doorhalen, knip en plakwerk een lay-out gemaakt inclusief de tekeningen. Na het editen door de senior staf en de directeur zelf werd vervolgens de tekst in het net getypt. In Dakar kon dat op wit papier en hoefde niet meer op een stencil, alhoewel er nog vrij veel documenten gelijk op stencil werden gezet. Het witte papier met de tekeningen er in geplakt ging dan op een rol scanner en brander. Deze elektrische Gestetner rotor scanner las aan de ene kant van de rol het zwart-wit origineel met een lampje en brandde op de andere helft parallel een stencil door middel van vonkjes, overal waar de eerste kant zwart las. In een half uur was er een heel stencil gebrand; super modern. De eventuele foutjes kon je dan alsnog dichtmaken met nagellak. Alleen foto kopieën maken van een originele tekening was een mijl op zeven want daar was een 3M apparaat voor nodig met duur warmte gevoelig papier. Je kon soms sneller, goedkoper en beter even het tekeningetje opnieuw maken. Van sommige rapporten werden wel 50 kopieën gemaakt, dubbelzijdig gedrukt. Voor het samenvoegen van de tientallen pagina's werden alle tafels in de bibliotheek vol gelegd met de

stapels afgedrukte stencils en werden we allemaal opgetrommeld om ze bij elkaar te voegen. Elk rapport had een deadline en was een mijlpaal.

3.1. Guinee Bissau.

Een scholenbouw planning divisie in Guinee Bissau had assistentie gevraagd en een korte identificatie missie werd naar dit zuidelijke buurland van Senegal georganiseerd. Dat was een paar stappen terug in de tijd. Het land had sinds kort haar semi onafhankelijkheid als overzeese provincie van Portugal. Ook was het kort geleden dat de leider van het verzet in Guinee, Amilcar Cabral, door de Portugese geheime dienst vermoord werd. Het land was opgedeeld en Guinee Bissau werd in 1974 onafhankelijk. De nieuwe hoofdstad Bissau was een ware vesting met overal soldaten. Het hoogste gebouw van het land, het 12 verdiepingen hoge Hotel de France, had slechts de onderste vier verdiepingen als hotel kamers waar wij dan logeerden. Bovenin zaten allemaal Russische, Poolse en Roemeense technici die verschillende overheidsfuncties draaiende probeerde te houden. Die jongens moesten niet alleen trappen lopen, want de lift werkte niet meer, maar ook hun water naar boven dragen want er was geen elektriciteit voor de pomp. Alles was vervallen en kapot. Voor het eten kon je, wat zeg ik?, moest je, zelf inkopen doen en dat aan de kok geven, want het hotel had geen voedsel in voorraad.

Het was geheel onduidelijk wat we daar moesten doen, dus echt een identificatie missie. Zo kwamen we, Pierre, een senior Zwitserse expert en mijzelf, terecht in een propvol gebouwtje waar we dan uitlegden wat voor diensten we konden leveren. Nee, financiële assistentie was hoogst waarschijnlijk niet op korte termijn mogelijk, want dan moet er eerst een project geformuleerd worden. Dat project moet door de nationale overheid goedgekeurd en zowel administratief en financieel ondersteund worden, en vervolgens moet de UNESCO dan proberen een internationale financier te vinden die het merendeel wilde betalen. Met de huidige politieke problemen in Guinee, en het bijna volledige gebrek aan lokale overheid, was het onwaarschijnlijk dat er animo was om ook maar iets te financieren. Het westen dat wel aan ontwikkelingshulp deed zou bijvoorbeeld nooit projecten financieren in een door het Oostblok gemanaged land om maar iets te noemen.

De sfeer in het kantoor was een beetje bedrukt, en dat bleek niet alleen vanwege het gebrek aan mogelijkheden, maar vanwege een probleem met een van de nationale technische staf. Joano, een heel aardige, integere en vlijtige jongen, met een goed stel hersens had een vaste vriendin, eentje die niet door familie relaties was georganiseerd, en met wie hij op de duur wilde trouwen. Maar zoals gewoonlijk moet er jaren gespaard worden om dat te financieren, echter met een goed salaris van 100 dollar per maand kom je niet erg ver. Vorige week kwam Joaño bij het hoofd van de afdeling, Krapovich, en vroeg hem om een 2000 dollar lening. Een rekensommetje leerde dat Joano wel twee jaar nodig zou hebben om dat uit zijn salaris terug te betalen, en ervaring leerde dat sommige leningen helemaal niet terugbetaald werden. Krapovich vond het risico behoorlijk hoog en hoewel hij zelf een goed salaris had in vergelijking tot zijn landgenoten in het Oostblok wilde hij Joaño toch niet zo'n fors bedrag op basis van zijn salaris uitlenen. Aan de andere kant had Krapovich wel een goed gevoel voor Joaño en besloot hem dan zelf 500 dollar te lenen. Helaas, na het weekeinde (begin deze week) was Joaño niet komen opdagen op kantoor, en de volgende dag ook niet, heel ongebruikelijk. Nadat ze de derde dag op onderzoek waren uitgegaan vonden ze hem thuis, geheel versuft, ongewassen, zijn kamer in totale wanorde, half uitgehongerd. Wat bleek, zijn vriendin was zwanger geworden en om dat te verbergen en de eer van hemzelf en beide families te redden moest hij meteen met haar trouwen. Natuurlijk kon hij op stel en sprong geen geld lenen van zijn familie want dan zou uitkomen dat zijn vriendin zwanger was, en dus moest hij alle kosten van de trouwerij zelf financieren. Een simpele versie was begroot op 2400 dollar, vandaar de lening. Nu hij echter slechts 500 dollar had gekregen kon hij niet in minimum stijl trouwen en was teneinde raad. Geen trouwerij, de eer van het meisje kapot en ook haar toekomst. Hij had het letterlijk verbruikt bij haar en zijn eigen familie. Zelfs als ze later alsnog zouden trouwen dan was de sociale schade niet meer te herstellen. Uiteindelijk had hij die 500 dollar in de kroeg besteed om zich te bedrinken, en hij had alles besteed, het hele bedrag. Hij was door zijn vrienden thuis gedumpt, half bewusteloos. Nu had hij dus ook nog een schuld. Een van de onderliggende problemen was dat Joaño niet wilde vertellen waarvoor hij die grote lening nodig had; de werkelijke reden moest immers geheim blijven. Misschien geloofde hij er niet in dat de Russen er begrip voor zou hebben en niets zouden laten uitlekken. Als hij het echter wel had verteld, dan was de kans groot geweest dat de verschillende buitenlandse collega's allemaal wat hadden bijgedragen en hij het minimum

bedrag wel bij elkaar had kunnen krijgen. Gebrek aan kennis van de onderlinge culturen was mede de oorzaak van de miscommunicatie.

Er was uiteindelijk niet zoveel te doen in Bissau. Buiten de stad, zelfs buiten de route hotel - kantoor mochten we niet. Een van de Roemeense architecten was wel geïnteresseerd om wat verder te praten over wat er in het Westen gebeurde, want informatie over de wereld buiten het Sovjet blok kregen ze niet. Milova was aardig gestrest, blijkbaar wist niemand wie van de KGB was en wie wat of wie bespioneerde en aan wie rapporteerde. Je moest altijd oppassen wat je zei en je kon niemand vertrouwen. Alles wat er gebeurde had mogelijk een dubbele bodem, een bijkomende bedoeling, niets leek zo te zijn zoals het er uitzag. Met ons twee buitenlanders kon hij eindelijk eens uitpraten, zijn hart uitstorten, zijn frustraties weergeven. Hij zat bijna te snikken van verdriet en ellende. Zijn aanstelling in Guinee Bissau was nauwelijks vrijwillig, er werd hem weinig alternatief gelaten, je gaat of je bent je baan kwijt. Hij miste zijn familie en had nog een heel jaar te gaan. Een jaar later kreeg ik van Milova een foto boek thuisgestuurd over de architectuur in Roemenie, en daarna hebben we nog een paar keer contact gehad. Ik kon alleen over heel oppervlakkige zaken schrijven, zoals over de tulpen en molens, want anders kon hij in problemen raken, alle post werd nagekeken.

In het Hotel de France zaten ook een paar luchtvaart deskundigen om een conflict met de overheid over de controle van het luchtruim glad te strijken, of liever gezegd op te lossen. Guinee Bissau ligt ten zuiden van Senegal en alle vluchten van Dakar naar Abidjan zouden over Gambia en Guinee vliegen, maar elk land had zijn eigen soevereine luchtruim en daar is dus toestemming voor nodig. Dakar had een vlucht controlecentrum en het volgende vlucht begeleidingscentrum lag in Ivoorkust, en daartussen lagen Bissau en Conacry. Die wilde hun eigen luchtruim controleren en de vluchten tussen Abidjan en Dakar overnemen, begeleiden en doorgeven. Omdat nauwelijks iemand naar Bissau ging was het dus 98% doorgeven. Er was echter 'een' probleempje: er was geen technische uitrusting om dat goed te doen, er waren geen vlucht controleleiders met voldoende ervaring, en de paar die er waren mochten niet meer dan acht uur per dag werken, tussen de lunch vrij, niet 's nachts werken en ook zondag vrij. Dat schema paste echter niet in het internationale vluchtverkeer en geen enkele luchtvaartmaatschappij wilde een 200 km wijde bocht om Guinee Bissau heen vliegen. Ook wilden ze niet het risico lopen om door de grondtroepen uit de lucht geschoten te worden. Later heb ik nooit

gehoord dat Bissau de luchtverkeersleiding deed, dus is er wel een soort oplossing gekomen. Dit als voorbeeld hoe toen de overheid daar werkte.

3.2. Bud Senegal.

Senegal heeft een warm klimaat met in het zuidelijkste gedeelte, de Casamance, vrij veel regen, maar ten noorden van Gambia wordt dat al snel minder. Meer naar het noorden, halverwege Dakar is het al nauwelijks meer dan een halve meter per jaar, maar met extra water zijn er prachtige groente producties te behalen. Bud, een internationale fruit producent had een grote lap grond geleased van de overheid en er tientallen hectares paprika's, Galia en suikermeloenen op geplant voor de Nederlandse en Europese markt. Het bedrijf werd gerund door een team Nederlanders die ook op Koninginnedag of andere ambassade activiteiten werden uitgenodigd. Vooral de Galia meloenen deden het daar prachtig in het droge warme klimaat. Met behulp van beregening en goedkope arbeidskrachten uit de omliggende dorpen werden er mooie producties en winsten gehaald. De verschepingsafstand tussen Dakar en Rotterdam was net niet te ver om de hele Nederlandse winter de heerlijke meloenen op de veiling te krijgen, en dozen met super grote paprika's in drie kleuren werden zelfs per vliegtuig uitgevlogen.

De meloenen die niet aan de vereiste maatvoering voldeden werden op de lokale markt verkocht. De Galia meloenen waren geen hybride producten en gebruik makend van de pitten ging men in alle dorpjes rondom het Bud project ook al gauw meloenen verbouwen die dan eveneens op de lokale markt kwamen. Er was echter wel een probleempje, of eigenlijk drie. Een: Het extra water voor de irrigatie moest van diep komen en met het oppompen van grote hoeveelheden water vlak bij het kustgebied was het oppassen dat er geen zout water infiltreerde of uit verzilte aardlagen werd opgepompt. Twee: Door het erg warme klimaat verdampte het merendeel van het sproeiwater, waardoor de mogelijkheid ontstond van verzilting; om dat tegen te gaan moest er dus extra gesproeid worden. Drie: Het extra sproeien kostte niet alleen veel water, maar werkte meeldauw in de hand waartegen dan weer gespoten moest worden; dat is vooral niet goed voor de export van de paprika's.

Omdat het bestaan van druipirrigatie pas kort bekend was, en de aanleg toen nog een dure aangelegenheid was, was gekozen voor overhead sprinkler irrigatie systeem met de bovengenoemde nadelen. Men probeerde wel een

continue beplanting te organiseren, maar die moest wel gepland worden overeenkomstig de beste fruit prijzen in Nederland en Europa. Die planning hield braak liggende periodes in voor het landbouw gebied in Senegal. Ofschoon er dus wel extra geïrrigeerd werd, was de verzilting van de grond nauwelijks tegen te houden. Het einde van het Bud project was dan ook in het zicht, zeker toen ook nog de brandstof en transport prijzen omhoog gingen vanwege de eerste energie crisis van 1973. Toen de activiteit niet meer rendabel was is men er meteen mee gestopt, een kaal geploegd en verzilt stuk grond achterlatend waar uiteraard alle magnifieke Baobab bomen verdwenen waren, maar waar ook de volgende tien jaar niets meer wilde groeien. Winst voor de een werd een woestijn voor de ander.

3.3. Lopend vuurtje.

Slechts een enkele keer duurde een missie langer dan een paar weken en in Gabon zat ik voor een maandje in een eenvoudig gemeubileerde drive-in met eigen keukentje. De unit was koel voor lokale begrippen want het was goed beschaduwed onder een paar magnifieke ficusbomen. Meestal kwam ik pas 's avonds na zonsondergang thuis, want om zes uur werd het heel snel donker. Om de vochtigheid uit de woning te krijgen stak ik dan eerst de open haard aan. In het donker, in de enige luie stoel contempleerde ik een half uurtje over de gebeurtenissen van de dag, terwijl ik naar de zich uitbreidende vlammetjes keek die in het stapeltje brandhout omhoog kroop. Een poosje later ging ik dan een hapje klaar maken, als ik al niet eerder in de stad had gegeten. Na het ontbijt moest ik dan wel elke keer zorgen dat er een nieuw stapeltje hout in de open haard was ingericht, compleet met spaanders en een oude krant, zodat het die avond weer met een enkele lucifer aangestoken kon worden. Een voordeel van het licht niet aansteken was dat het dan geen muskieten aantrok.

Op een avond had ik mijn leenauto in de carpoort gezet en vandaar de zijdeur naar de woonkamer genomen, zoals gewoonlijk de haard aangestoken, en op de luie stoel neergeploft om naar de langzaam uitbreidende vlammetjes te kijken. Deze keer bewogen de vlammetjes kennelijk wat meer omdat het kegeltje met brandhout in elkaar zakte. Tot vlak daarna opeens het halve vuur van het haardplateau de kamer in gleed en op mij afkwam. Als door een wesp gestoken sprong ik uit mijn stoel. Blijkbaar was er overdag een slang op de nog enigszins warme hardvloer gaan liggen om een dutje te doen, en deze werd ruw wakker gemaakt vanwege de krant die ik op zijn rug in de brand had gestoken.

Behalve het uitdovende vuur en het zwakke schijnsel van een verre straatlantaarn had ik geen ander licht in de kamer en kon niet goed zien waar de slang zich bewoog, terwijl ik vermoedde dat de slang mij wel kon zien en in de aanval ging vanwege een verschroeiende rug. Op de eettafel gesprongen en een van de eettafelstoelen gepakt om mee te slaan, het enigste wat binnen mijn bereik was. Het was blijkbaar een grote Mamba want in het onrustige schijnsel van het vuur stond hij meer dan twee en een halve voet omhoog. Krash!, daar ging de eerste eetkamerstoel, met de resterend rugleuning zou ik te dichtbij het beest komen dus die maar gebruikt als projectiel en een andere stoel gepakt. Na een paar borden, die ik ook als projectielen gebruikte, en drie stoelen kapot geslagen te hebben was hij plots verdwenen. Bij het steeds zwakker wordende schijnsel van het vuur, en balancerend op de tafel met behulp van de laatste stoelpoot het licht aangekregen. De slang was weg, blijkbaar weer via de royale kier onder de carpoort deur het bos in. Sindsdien altijd maar een zaklamp bij je hebben en eerst het licht aandoen, en ook de kieren onder de deur dichtzetten. Zo leer je elke keer wat nieuws.

3.4. Luchthaven.

President Senghor had een belangrijke positie in Afrika en was een van de grotere politieke leiders. Belangrijk waren dan ook de internationale bezoeken van andere presidenten en hoogwaardigheidsbekleders van internationale organisaties. Elke keer als er iemand op de luchthaven aankwam of weggebracht moest worden, ging de presidentiële auto colonne met gillende sirenes de stad door, onderlangs ons kantoor.

Eenmaal buiten het centrum was de westelijke weg naar de luchthaven een stukje breder, maar werd omringd door slums die steeds dichterbij de weg toe groeiden. De hoofdweg naar het zuiden was breder, maar ook deze liep langs, of eigenlijk tussendoor, een steeds groeiende krottenwijk die kilometers lang was. Uiteraard staken de bewoners daar de weg over, en naarmate het donkerder werd waren er vaker ongelukken, soms door auto's die zonder licht reden, soms door gevorderd dronkenschap van overstekende bewoners.

Dat was natuurlijk geen mooie entree naar de hoofdstad van Senegal en er werd besloten om iets aan die krottenwijken te doen, eigenlijk gezegd het ging meer om het onesthetische uitzicht van de zich steeds verder uitbreidende krottenwijken. Een persoon die nu aankwam van de luchthaven kreeg makkelijk het idee dat Dakar voor 80% uit slums bestond. Dat was in

feite ook zo, maar dat mocht niet gezien worden. Met internationale ontwikkelingshulp financiering waren er paar Nederlandse deskundigen betrokken bij het uitwerken van oplossingen die varieerde van het planten van bomen (uit het zicht) tot structurele wijk verbeteringsplannen (goed voor de bevolking). Zij produceerde een erg interessante studie over Parcelles Assainies waaruit ik later veel informatie opdiepte over stedelijke ontwikkeling in Afrika, en die mij goed van pas kwam. De overheid wilde een snelle en afdoende oplossing. Met de gaande rurale exodus en grote urbane groei zou een langzame maar definitieve oplossing in samenwerking met de bevolking slechts achter de ontwikkelingen aanlopen. Uiteindelijk werd het een muur, want alle andere plannen duurde te lang of waren niet afdoende. Die bomen kon je dan altijd nog voor die muur planten, maar een hoge muur loste ook het probleem van de overstekende voetgangers op. De bomen zijn er bij mijn weten nooit gekomen.

Markt in de snel groeiende urbanisaties van west Afrika.

3.5. Hongersnood.

De Sahel regio onderging in 1972 en de daaropvolgende jaren grote droogte en als gevolg daarvan hongersnood onder het vee en de bevolking. Die hongersnood was reeds een aantal jaren in de maak, in grote mate veroorzaakt door een fantastische bevolkingsgroei dankzij de gezondheidszorg die reeds jarenlang ondersteund werd door internationale organisaties, en aan de andere kant het falen van dezelfde organisaties en overheden tot het ontwikkelen van de landbouw en passende economische activiteiten. Die lokale en

internationale gezondheidsorganisaties zullen ongetwijfeld geargumenteed hebben dat zij niet verantwoordelijk waren voor landbouw planning of voedsel productie, maar dat is natuurlijk een van de onderliggende problemen in ontwikkelingslanden. Daar kwam dan “opeens” een periodieke droogte periode overheen. Was de wereld een paar jaar eerder wakker geschud vanwege de Biafra kindjes (oorlog), nu kwam er een nieuwe fotogolf van totaal uitgehongerde merasmus kindjes en andere beelden over de hongersnood in een aantal Sahel landen. Onder andere leidde die hongersnood tot een zeer snel groeiende urbane bevolking, ook in Senegal, en de verpaupering van het platte land. Vandaar dan ook de “noodzaak” om in de hoofdstad er een muur omheen te zetten.

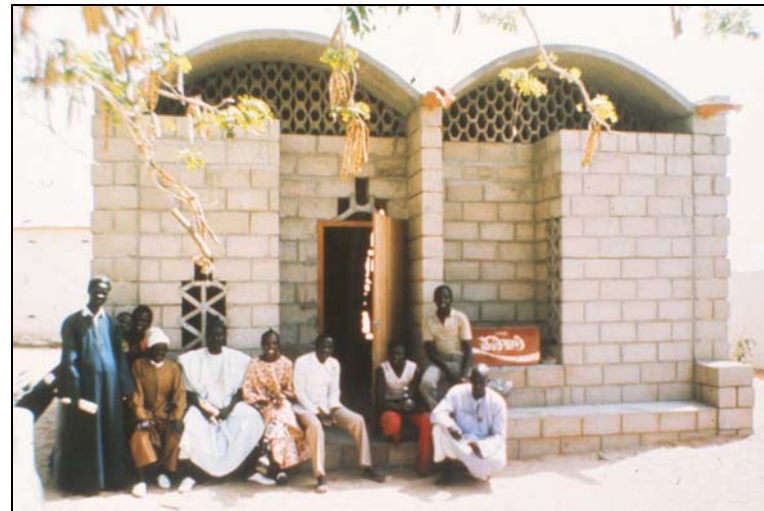
Dakar was een van de aanvoerhavens voor de voedselhulp naar de Sahel landen zoals het binnenland van Senegal zelf, Mali, Niger en Opper Volta. Vandaar werd het voedsel met vrachtwagens over vele honderden kilometers naar de buurlanden gereden, naar de voedsel depos van de FAO, WFP, WHO, UNICEF, UNHCR, Oxfam en andere hulporganisaties. Op een bepaald moment kwam er een schip aan met graan, niet een paar duizend zakken, maar meer dan duizend ton los gestort. Dat moest eerst in zakken, dan op vrachtwagens, dan voor duizend kilometers getransporteerd, en daar was allemaal niet op tijd in voorzien. Het was niet voor Senegal bestemd en dus ook niet iets voor Senegal om dat allemaal even voor te schieten terwijl ze zelf met de nodige voedsel en logistieke problemen zaten. Het schip moest wel dik havengeld betalen en men besloot om de hele lading maar op de kade te lossen, wat een berg opleverde van zes meter hoog en dertig meter lang. Het schip vertrok. Op zich was het niet zo erg, maar het bleef er weken liggen terwijl de ambtenaren aan het onderhandelen waren met de donoren. Onder andere moest er eerst invoerbelasting betaald worden, en dan weer uitvoer belasting om het naar het volgende land te rijden. Het was echter ook het begin van het regenseizoen, en de hele handel werd nat, ging schimmelen en rotten.

Datzelfde jaar had ik ook een missie naar Malie, een poosje na het te korte regenseizoen. Of we een ontwerp konden maken voor een schoolgebouw met lokale bouwmaterialen, minimale kosten en vooral duurzaam. Uiteindelijk is daar wel een interessant ontwerp uit gekomen, en ten zuiden van Dakar hebben we zelfs een prototype van een schoolgebouw neergezet dat een paar jaar later de Aga Khan architectuur prijs kreeg voor het ontwerp. Wat me

echter ook bijbleef van die missie was dat veel huizen in Malie door de regens ingestort waren, iets wat vroeger nooit gebeurde. Wat was er aan de hand?

In Malie werd veel met de ter plekke aanwezige leemgrond gebouwd. De grond met een hoog kleigehalte was best vruchtbaar als er maar water was, maar de ontwikkeling van spaarbekkens om het regenwater in het regenseizoen op te vangen en in de ondergrondse aardlagen te laten infiltreren was sinds de onafhankelijkheid van Mali niet gedaan. Het regenwater spoelde dus gelijk via de grote rivieren het land uit.

De droogte en de hongersnood (ook voor het vee) maakte dat de rurale bewoners de weinige melk van de geiten allemaal opdronken en geen boter meer maakte. Vroeger werd die boter gebruikt om voor het regenseizoen de toplaag van de platte lemen daken en muren in te smeren zodat deze waterafstotend werden. Deze zomer was dat dus niet meer gedaan en de regen maakte de klei zacht; de platte daken en de muren zogen alle vocht op en stortten in elkaar.

Opening van het prototype “portee courte” van gestabiliseerde aarde.

Nabeschuwing Senegal 1973 in 2010

Het UNESCO kantoor met zijn diverse internationale experts en meertalige secretaresses was nog meer dan het kantoortje in Khartoum een documenten

productie centrum. Ook werden er de nieuwste ontwikkelingsstrategieën uitgewerkt die in het grote hoofdkantoor in Parijs werden bedacht. Zo was er bijvoorbeeld de nieuwe gedachte dat je kleine kinderen op de lagere school in de moeders eigen taal moest onderwijzen en niet in een van de koloniale talen zoals Engels, Frans of Portugees. Sommige landen in Afrika hadden meerdere stammen talen zoals bijvoorbeeld Zambia waarvan men beweerde dat er 60 verschillende talen waren. Voor mij leken dat misschien een vijftal taalgroepen met veel lokale dialecten, maar homogenisering naar slechts een taal voor een land stond niet op het verlanglijstje van de UNESCO. Zo werd er een Babylonische taaldiversiteit gepropageerd, met een officiële taal in het Engels of Frans om met de buitenwereld te communiceren. Kleine kinderen moesten dus eerst een erg lokale taal leren waar ze bij elke verdere studie, zoals middelbare school of voor een baan, niets aan hadden. In de slechtste gevallen werd het schrijven van die lokale taal niet eens meegenomen als onderdeel. Door dit internationaal doorgedrukte advies zouden de kinderen minder vervreemd worden van hun eigen ouders en hun cultuur. Jaren later moest men wel constateren dat Kenia een voorsprong kreeg op andere landen omdat daar het Engels wel op de lagere school onderwezen werd. Hoewel onderwijzen in de eigen moedertaal bewezen heeft dat het belangrijk is voor het behoud van de lokale cultuur, hebben kleine kinderen helemaal geen probleem om twee of drie talen te leren. Bijna alle kinderen van buitenlandse experts die op internationale scholen zaten leerden zonder moeite twee of drie talen. De taal van mama en papa, de taal van de bediendes en van op straat, en de taal die ze op de internationale school moesten leren. Met een tweede taal moet je dus niet wachten tot de middelbare school, zeker niet wanneer al bekend is dat 80% niet naar de middelbare school gaat omdat de kinderen al vroeg de kost moeten verdienen. Pas in 1999 werd, meer dan 25 jaar later, door de UNESCO erkend dat drie talen goed mogelijk zijn voor kleine kinderen, maar ook tot op vandaag wordt het moedertaal dogma nog steeds verkondigd. In Nederland wordt het meer dan duidelijk dat allochtonen die niet de nationale taal machtig zijn een serieus integratie probleem hebben. Niet alleen zichzelf hebben dat probleem, maar ook nog eens hun kinderen die asociaal en zelfs crimineel worden. Door het in stand houden van de niet-nationale taalgroepjes worden getto's gecreëerd, en verdere afzondering.

Cultuur en onderwijs.

In het rurale Zambia (hoofdstuk 1) werden de verhalen van de lokale cultuur overgedragen op de andere dorpsbewoners door avond na avond, jaar in jaar uit te luisteren naar de oudsten van het dorp. Gedurende het hele jaar met haar seizoenen werden rond het kampvuur in de centrale dorps hut de verhalen verteld die betrekking hadden op het huidige seizoen of de recente gebeurtenissen in het dorp. Alleen door elk jaar weer dezelfde verhalen te vertellen blijven ze bij de dorpingen belevend en kunnen dan later worden doorverteld aan de volgende generatie. Het is zo ongeveer het systeem van de kerk waar gedurende het gehele jaar de bijbel een maal wordt doorgewerkt, en waarbij je na een paar jaar ook bekend raakt met de Bijbelse geschiedenis. Het optekenen van die verhalen zou deze voor het nageslacht bewaard hebben want jongeren vertrokken vaak naar de steden en vergaten hun geschiedenissen. Helaas gebeurde dat opschrijven niet. Zo raakte uiteindelijk de lokale geschiedenis en daarbij de cultuurelementen in vergetelheid en daarmee verloor de autochtone rurale bevolking haar geschiedenis. Daar helpt klassiek Europees onderwijs in een lokale taal niets aan, en wat dat betreft miste de UNESCO een belangrijk punt. De urbane migrant en nieuwe slumbewoner vervreemde van de eigen cultuur. Dit wordt dan nog verder gestimuleerd door de drang naar het hebben van dure Westerse producten, terwijl er ook steeds meer geld moet komen om de kosten van het urbane bestaan te financieren. Een totale cultuur omslag.

Het tweede element wat mij opviel tijdens de wekelijkse stafvergaderingen op het regionale UNESCO kantoor was dat er constant competitie was tussen de experts en hoofden van de departementen. Wie deed het beter, of wie kon het beter zodat ze taken toegewezen kregen? Wie kreeg meer staf en budget?; er werd nooit gepraat over wat beter was voor de bevolking of wat beter tot hun sociale of economische ontwikkeling zou leiden, nooit. Aan beroepsmatig onderwijs werd nauwelijks aandacht gegeven, dat was meer voor de ILO. Het samenbrengen van deskundigen uit de verschillende landen om gelijksoortige problemen te bespreken en oplossingen te vinden was er ook niet bij. De internationale staf moest vooral rondreizen met kostbare dagvergoedingen. Men ging er van uit dat het paternalistische UNESCO het allemaal beter wist en dat de voorgestelde maatregelen niet ter discussie stonden. Later leerde ik wel dat zo'n instelling typisch iets is van onderwijzers, en experts, en architecten, en westerlingen.

Het onderwijsmodel dat door de UNESCO voor de recentelijk onafhankelijke staten in Afrika werd gepropageerd, was in principe het klassieke westerse onderwijs model, maar dat model leidde in Afrika hoofdzakelijk bureaucraten op. Dat was ook aanvankelijk wel de bedoeling ten tijde van de koloniale bewinden en zonder lokale *counterparts* kon Europa niet met Afrika praten. Het was echter niet voldoende gebaseerd op de behoeften van kinderen die met 10 of 12 jarige leeftijd moesten gaan werken. Een hoger administratief onderlegd kader was uiterst noodzakelijk, maar aan een ontwikkelde middenmoot, een goed opererende middenklasse werd nauwelijks aandacht besteed. Voor de gigantische bevolkingsgroei was Europees klassiek onderwijs voor de lagere school de gepropageerde hoofdzaak. Een vak leren waarmee je de kost kon verdienen gebeurde slechts als je via familie of kennissen een werkplek kreeg bij een bestaand bedrijfje. Een andere mogelijkheid bestond er nauwelijks en aan die problematiek werd niet gewerkt. In verschillende landen in afgelegen gebieden kwam ik wel eens in schoolklassen die de jaartallen van Europese oorlogen moesten leren, of de hoofdsteden, terwijl ze nog niet eens hun eigen steden in Afrika kenden of de boomsoorten die in hun omgeving groeiden.

Onze missies bestonden uit vele bezoeken, veel luisteren en praten, notities maken, opties uitwerken en dan na rijp beraad rapporteren. De rapporten die het scholen team na elke missie maakte waren voor de scholen, lokale overheden en ministeries en een handvat voor verbeteringen, maar vervolg missies waren er nooit of zelden. Was het allemaal glashelder?, was dit verwarring?, of begrepen ze er helemaal niets van? Misschien verdween alles wel in een bureaula. Bij een korte evaluatie op een eerder geadviseerde school stelde het bestuur een paar vragen die reeds uitgebreid in het rapport behandeld waren; het rapport had zelfs een uitgewerkt voorbeeld. Dus werd er een actie ondernomen om het rapport terug te vinden. Ja hoor, na enig zoeken in de juiste hoek bleek het onder een bureau te liggen zodat het niet wiebelde op de ongelijke vloer. Nuttig toch?

Toen ik in 2009 in Zuid Afrika was, ruim voor het aangekondigde wereld voetbal toernooi werd ik weer herinnerd aan de Senegalese muur langs de weg naar de luchthaven. Nu, 35 jaar na de muur rondom de slums in Dakar is er nog niets veranderd, alleen gaat alles op een grotere schaal. Hetzelfde principe om de krottenwijken af te scherm van 's lands hoofdingang werd nu reeds aangepakt zodat straks de honderdduizenden bezoekers niet meteen in de

gaten hadden dat ze vanuit de luchthaven eerst 30 km langs arme *townships* reden. Die zagen er nu nog uit alsof ze van afval materiaal in elkaar getimmerd waren, vooral de aanbouwjes van de achterkanten van de huizen die naar de weg gekeerd stonden. Er waren wel drie verschillen, de weg was breder, wel zes-baans, op sommige plaatsen bouwde men een voetgangersbrug over de weg, en men plantte bomen voor de muur. Logisch? Ja, ik denk het wel, want het is nu eenmaal niet mogelijk om de tienduizenden inwoners van die *townships* binnen een jaar zoveel investeringen te laten doen dat hun huizen langs de weg er beter uit zouden gaan zien. Subsidies geven zou bovendien ongelijke behandeling van de wegwijk bewoners inhouden. Dus dan maar een muur.

Milieu

De geschiedenis van Bud Senegal had op dat moment weinig met ons scholenbouw werk te maken, maar was een voorbeeld van gebrek aan kennis of geen aandacht voor de milieu problemen, en kapitalistisch winstbejag van zowel de ambtenaren als de compagnie. "Na mij de zondvloed", of beter gezegd: ... de woestijn. Immers de overheid werd betaald voor het gebruik van het land, een aardige som geld waar weer een aantal ambtenaren van gefinancierd werd. In latere jaren zou er voor ontwikkelingsprojecten een milieu effect rapportage gemaakt moeten worden, maar toen was dat allemaal niet nodig. Bovendien was het een commerciële operatie. In dit geval is men in Senegal misschien door de opgelopen milieuschade wijs geworden.

Een constante stroom van brandhout verdwijnt naar de stad.

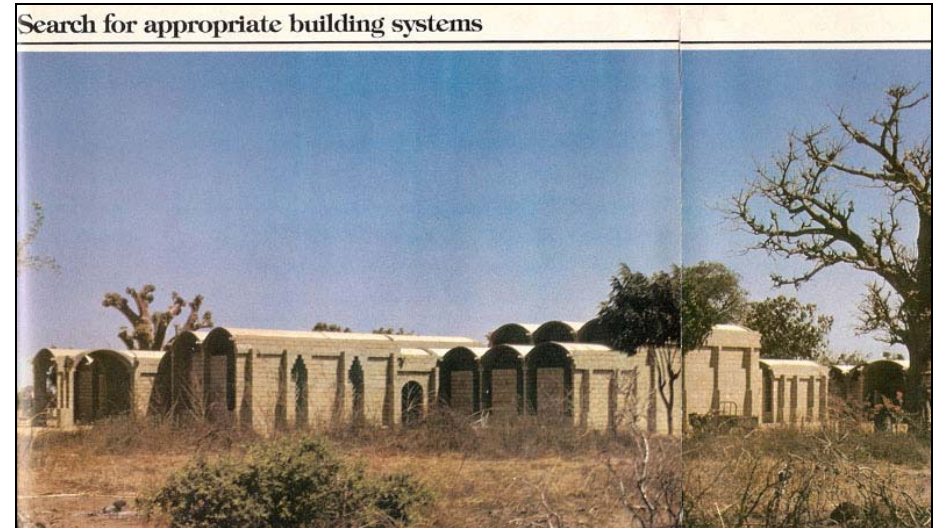
De geschiedenis met de voedselhulp trof me sterk, niet alleen omdat ik gedurende vele weken de immense graanheuvel op de kade zag liggen en de

lokale kranten vol stonden van de schande, maar vooral omdat dit de eerste keer was en ik van dichtbij zag dat die hulp slecht functioneerde en veel ervan niet op haar bestemming aankwam. Ter plekke zag ik ook in Mali dat de hongersnood niet iets van opeens was, maar reeds sinds vele jaren in de maak was. Een vergelijking met Zambia en haar ongebreidelde bevolkingsgroei zonder duurzame landbouwontwikkeling of de daarbij behorende infrastructuur dringt zich dan aan je op. Wat het ergste was, dat de volgende hongersnood ook al reeds in de maak was, die vervolgens piekte in de jaren 1984 en 1985. De kinderen die het in 1973 overleefden kregen toen zelf kinderen. Het verschil met de 1972 Sahel hongersnood was dat nu de pers en de wereldwijde communicatie er sneller en intensiever bij waren. Tijdens de 1972 "catastrofe" werd het Rapport van de Club van Rome gepubliceerd, een milieuconferentie in Stockholm gehouden, daarna in 1974 een bevolkingsconferentie in Boekarest, een voedselconferentie in Rome, en een grondstoffenconferentie bij de UN in New York. De miljarden dollars en nog veel meer woorden die destijds al aan de ontwikkelingshulp en de UN organisaties besteed werden, hebben de oorzaken van de (volgende) hongersnood niet kunnen aanpakken.

Zoals veel van mijn collega's in de ontwikkelingshulp ga je soms twijfelen aan de resultaten van alle activiteiten. Natuurlijk wisten we dat een rapport schrijven zonder opvolging geen drastische verandering teweeg zou brengen. Het regionale bureau UNESCO had toentertijd geen methode om de aangezwengelde projecten op te volgen, hoofdzakelijk omdat dit niet gebudgetteerd was. Het jaarbudget was voor het functioneren van het kantoor en de vele dienstreizen. Budgetteren voor lange termijn projecten was extra en moest van donorlanden komen en die comiteringen waren er niet. Het samenwerken met nationale overheden om projecten te ontwikkelen en te schrijven was nog niet ontwikkeld. Wel konden we constateren dat het bekroonde schoolgebouw door andere architecten in Mali werd gekopieerd.

Voor Malie en Opper Volta hadden we een type gebouw ontworpen van gestabiliseerde leem, het materiaal waar al tien eeuwen mee gebouwd werd, en met het juiste ontwerp de tand des tijds goed doorstond. Ook had ik voor hetzelfde opleidingsinstituut inclusief kostschool een zonnen kooktoestel ontworpen met de gedachte dat er wel erg veel zon was, maar ook heel weinig hout om op te koken. Zowel voor het gebouw als het kooktoestel waren de tekeningen vrij precies uitgewerkt, maar omdat het rapport bij lokale politici

en onderwijzers terecht kwam, die zich niet met koken bezighielden of met de behoeftes van de bevolking, gebeurde er niets mee. Een lemen gebouw paste al helemaal niet in het denken van de overheid, die wilde iets prestigieus van beton, cement en glazen ramen; heel duur en bloedheet. Het kooktoestel was natuurlijk ook een kwestie van opvolgen en ter plaatse een werkend prototype bouwen om te demonstreren. Het was natuurlijk ook te technisch voor de bureaucraten en te ver vooruit gedacht. Nu, dertig jaar later, komt er eindelijk een beetje vooruitgang in de zonnen kooktoestellen, want alle hout en biomassa is nu al lang geleden opgestookt. Tegenwoordig heten dat Solar cookers.

Nianning agrarische school. Foto: Architectural Record; by Brian Taylor

Sommige onderwijzers begrepen wel nieuwe ideeën zoals een houten A-frame zelfbouw stoel. Een klein pakketje van rechte plankjes met voorgeboorde gaatjes kon met behulp van houtlijm en een schroevendraaier in elkaar gezet worden, waardoor een stevige stoel werd gemaakt. Het maken van losse stoelen van verschillende hoogtes voor verschillende leeftijden was ook revolutionair. Een audiovisuele show door middel van slides en extra tekst op een stencil ondersteunde de promotie. In 2008 vond ik zelfs nog een timmerman die een iets aangepast model produceerde.

De Malinese directeur van het UNESCO kantoor was uitgenodigd geweest bij een relatie die een grote villa aan de zee had. Of ik als architect

dat ontwerp voor hem wilde kopiëren om in Mali te bouwen. Als UN directeur kan je dat in Afrika toch wel aan je personeel opdragen? Hem uitgelegd dat Mali wel een ander klimaat had dan de kust van Benin en dus dat ontwerp niet deugde, en,..... “dat we er niet voor waren om in kantoortijd zijn privé klusjes uit te voeren”.

Dat laatste was dus een helemaal foute reactie; tijd om te vertrekken.